

CUMHURİYET'İN EKONOMİ POLİTİĞİ

Devletçilik - Halkçılık
Planlama - Kalkınma

Derleyen: **ŞENOL ÇARIK**

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 138

Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Editör
Necip Azakoğlu

Yayına Hazırlayan
Nevin Azakoğlu

Kapak ve sayfa tasarımı
Ahmet Çevik

Birinci baskı: Kasım 2019, İstanbul
İkinci baskı: Ocak 2020, İstanbul

Boyutlar: 13,5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 272

ISBN: 978-975-2466-31-9

Baskı ve cilt
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8 Yenibosna
BAHÇELİEVLER-İSTANBUL
+90 (212) 496 11 11
Sertifika no: 44066

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
Sertifika No: 17618

Moda Caddesi No: 104/A Moda/Kadıköy-İSTANBUL
Tel: 0216 418 68 86 GSM: 0530 370 74 11
www.tarihcikitabevi.com info@tarihcikitabevi.com

 tarihcikitabevi

 TarihciKitabevi

 tarihcikitabevi

CUMHURİYET'İN EKONOMİ POLİTİĞİ

**Devletçilik - Halkçılık
Planlama - Kalkınma**

Derleyen: **ŞENOL ÇARIK**

ŞENOL ÇARIK

Gazeteciliğe 2003 yılında *Ulusal Kanal* ve *Aydınlık*'ta muhabir olarak başladı.

İlk Kurşun, *Haber Ekspres*, *Dem TV*, *Metropol FM*, *Medya Türk Yorum* gibi yayın organlarında çalıştı.

Haber ve söyleşileri *Gerçek Gündem*, *ulusalkanal.com.tr*, *muhalifgazete.com*, *yonhaber.com* gibi sitelerde yayınlandı.

Öte yandan *Cumhuriyet Kitap*, *Radikal Kitap*, *Aydınlık Kitap* ve *Yurt Kitap*'ta yazıları yayınlandı.

Yön Radyo'da siyasal tarihe ve güncel gelişmelere ilişkin haftada bir yayınlanan 'Parantez' isimli bir programı hazırlayıp sundu.

2011'den bu yana *Odatv*'de yazmakta, *USİAD Bildiren* dergisinin yayın yönetmenliğini devam ettirmektedir.

"Türkiye Solunun Kısa Tarihi" (Asi Kitap, 2016) ve "Doktor Hikmet Kıvılcımlı-Adanmış Bir Hayat" (2017) adlı kitapları bulunmaktadır.

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik bölümünde doktora çalışmalarını sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
☞ Cumhuriyet'in İktisattaki Anlamı: Devletçilik, Halkçılık, Planlama.....	9
☞ Barış DOSTER	
☞ Cumhuriyet Ekonomisi.....	35
☞ Dr. Mahfi EĞİLMEZ	
☞ Akp Döneminde Türkiye Ekonomisi: Ekonomik İktidar Boşluğu.....	41
☞ Nazif EKZEN	
☞ Atatürk'ün Ekonomi Vizyonu	57
☞ Nazım GÜVENÇ	
☞ "Atatürk Modeli" Fabrika.....	67
☞ Nazmi KAL	
☞ Kemalist Kalkınma	73
☞ Suay KARAMAN	
☞ Türkiye Tarımında Çöküşün Nedenleri ve Çözüm Yolları	81
☞ Prof. Dr. Mustafa KAYMAKÇI	

☞ Cumhuriyet Ekonomisini Öyküsü:	
Devletçilik -Altın Yıllar Bozkırdaki Mucize-	119
☞ Cahit KAYRA	
☞ 'Bir Destandı' Sümerbank.....	137
☞ Prof. Dr. Yakup KEPENEK	
☞ Cumhuriyet ve Tarım: Büyük Dönüşümler	141
☞ Prof. Dr. Oğuz OYAN	
☞ Krizin Öğrettikleri ve Öğretemediği	161
☞ Prof. Dr. İzzettin ÖNDER	
☞ Küreselleşme, Türkiye ve Çözüm.....	183
☞ Bartu SORAL	
☞ 1923 Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi 96 Yaşında	205
☞ Dr. Serdar ŞAHİNKAYA	
☞ Kalkınma İktisadının Tarihi	239
☞ Prof. Dr. Ergun TÜRKCAN	
DİZİN	265

SUNUŞ

“Tarımda kendi kendine yeten 7 ülkeden birisidir Türkiye...”

Okul sıralarında, ders kitaplarında öğretilen bu bilgi bugün artık sadece bir nostaljiden ibaret. Patatesini, soğanını hatta samanını bile ithal eden bir ülke haline geldik. “Ne üretiyoruz?” sorusuna verebileceğimiz bir yanıt bile yok! Dışa bağımlı, borç batağı içerisinde bir ekonomi...

Mustafa Kemal’in “Tam bağımsızlık, ekonomik bağımsızlıkla mümkündür” sözünün anlamı bugün daha da önemli hale gelmektedir.

Cumhuriyetin yarattığı mucizeyi, kurduğu fabrikaları küçümseyenlerin, “devlet fabrika mı işletir?” diyenlerin, yokluktan var edilen tüm kurumları, fabrikaları özelleştirenlerin, satanların ül kemizi getirdiği yer ortadadır.

Kurtuluş Savaşı’yla kurulan Cumhuriyetimizin o yarattığı kurumlardan, bozkırdaki mucizeden öğrenilecek o kadar çok şey var ki! Her şeyini kendisi üretmeye gayret eden, fişek fabrikasını, tersanesini, cer atölyesini ve daha birçok kuruluşu kuran, kendisinden sonra gelecek nesillere o günün koşullarında insanüstü bir çabayla oluşturduğu bir sanayi altyapısı bırakan Cumhuriyet’in mirasını korumak, günümüz koşullarında yenileyerek daha da geliştirmek yerine, küreselleşme politikalarıyla bu miras ortadan kaldırılmıştır.

“Kendi kendine yeterli olabilmek” ilkesiyle yola çıkan Cumhuriyetimizin ve kadrolarının anlayışı, 1980 ve sonrasının iktidarları eliyle tersine çevrilmiştir. Gözbebeğimiz kuruluşların birçoğunun önce bilinçli olarak içleri boşaltılmış, zarar ettirilmiş, daha sonra da donanımlarıyla, taşınmazlarıyla birlikte satılmıştır. Burada

yargı kararları bile hiçe sayılmış, bazıları birkaç yıllık kârına, bazıları arsa bedelinin altında bir fiyata satılmıştır. Bazıları da kapatılmıştır. SEKA, TEKEL, SÜMERBANK, TELEKOM, Şeker Fabrikaları bunun örneklerinden birkaçıdır. Kağıdını bile dışarıdan alan ülkemizde, “dolar” ve “euro”nun Türk lirası karşısında değer kazanması sonucunda neredeyse gazete, dergi, kitap basılamaz hale gelmiştir. İşte bu noktada SEKA’yı hatırlıyor, arıyor, yokluğunu hissetmiyor muyuz?

Türkiye’ye özelleştirme reçeteleri sunan ülkelerin ise kendi ulusal pazarlarını, üreticilerini, müteşebbislerini, işçilerini, kısacası kendi halkını koruduğunu hep birlikte görmekteyiz. Bize dayatılan, bunun tam tersi olmuştur.

Ülkemiz ekonomisi giderek krizin derinleştiği, bunalımın daha da büyüdüğü bir noktaya gitmektedir. Elinizde tuttuğunuz bu çalışmada, ülkemizin yetiştirdiği kıymetli, birikimli hocalar, uzmanlar, hem Cumhuriyet ekonomisini, planlamayı, kalkınmayı, kısaca Cumhuriyet’in mucizesini hem de serbest piyasa ile birlikte rayından çıkan ekonomiyi, bugün gelinen noktayı, sebep ve sonuçlarıyla, çözüm önerileriyle birlikte kaleme aldılar.

“Asırlık çınar” Cahit Kayra’ya, Prof. Dr. Ergun Türkcân’a, Prof. Dr. Yakup Kepenek’e, Prof. Dr. İzzettin Önder’e, Prof. Dr. Oğuz Oyan’a, Prof. Dr. Mustafa Kaymakçı’ya, Nazif Ekzen’e, Nazmi Kal’a, Doç. Dr. Barış Doster’e, Dr. Serdar Şahinkaya’ya, Dr. Mahfi Eğilmez’e, Suay Karaman’a, Bartu Soral’a ve Nazım Güvenç’e bu eserin oluşmasında makaleleriyle verdikleri değerli katkıları için teşekkürleri bir borç bilirim. Siz değerli hocalarıma ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu kitabın yayınlanarak sizlerle buluşmasını sağlayan, Kadıköy Moda’da bulunan ve bir kültür, akademi, tarih ve bilim merkezi gibi çalışan Tarihçi Kitabevi’nin değerli sahipleri Sayın Nevin Azakoğlu ve Sayın Necip Azakoğlu’na, Tarihçi Kitabevi’nin değerli çalışanlarına, sevgili eşime ve aileme çok teşekkür ediyorum.

Şenol ÇARIK

İstanbul, Ağustos 2019

(Not: Makaleler yazarların soyadına göre sıralanmıştır)

CUMHURİYET'İN İKTİSATTAKİ ANLAMI: DEVLETÇİLİK, HALKÇILIK, PLANLAMA

Barış DOSTER
Siyaset Bilimci - Yazar

Giriş

Büyüklerimiz, ustalarımız, Cumhuriyet okullarına has üniformalar giyerek büyümüşlerdi. Hepsinin okul arması, şeridi diğerinden farklıydı. Kimisinde ay-yıldız, kimisinde bozkurt resmi, kimisinde lacivert şerit vardı. Sümerbank'ın pazeniyle, Nazilli'nin basmasıyla, Seka'nın kâğıdıyla, Alpulu'nun, Turhal'ın şekeriyle, Ereğli'nin, Karabük'ün, Seydişehir'in demiriyle, çeliğiyle, alüminyumuyla övünürlerdi. Coşkuyla Onuncu Yıl Marşı'nı söylerlerdi. Yurdu demir ağlarla örmenin gururunu yaşarlardı. Sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle yaratmayı umut ederlerdi.

Kemalist Cumhuriyet'in başarısı, iddiası, gururu, başı dik tavrı hep göğüslerini kabartırdı onların. Atatürk'ün **“Vatan-da endüstrinin gelişmesini sağlamayı, medeni bir millet olmanın temel taşı sayıyoruz”** şeklindeki sözlerini, ülkemizi kalkındırmanın anayasası sayarlardı. Ulusal sanayiye,

milli kalkınma hamlesini büyük bir bilinç ve inançla desteklerlerdi. ABD'den ithal edilen kefen bezinin ("Amerikan bezi" de denir), Marsilya'dan gelen Frenk gömleği ve tuğlanın, Rusya'dan alınan şekerin Anadolu'da üretilmesinden gurur duyarlardı. "Üç Beyaz"ın (un, şeker, pamuk) ve "Üç Siyah"ın (kömür, demir, petrol) kendi yurdumuzda elde edilmesini çok önemserlerdi.

1929 Dünya Büyük Ekonomik Buhranı sonrasında gelen kamu ağırlıklı, planlı döneme uzanalım...

1934, Cumhuriyet'in sanayide çok önemli atılımlarını yaptığı bir yıldır. Mayıs ayında Başbakan İsmet Paşa, Kayseri Dokuma Fabrikası'nın temelini atarken şöyle diyordu:

"Türk İnkılâbının inandırıcı ve hakiki mânâsını hiç hatırdan çıkarmamalıyız. Bu, yeni iş ailesinin ve fabrikalar mecmuasının verdiği mânâ olacaktır. Memleketin kurtuluş hareketinde en inandırıcı delil, fabrikaları kurup işletmekte gösterdiğimiz hizmet ve liyakat olacaktır."

Aynı dönemde Paşabahçe Cam, Keçiözümlü Kükürt, Isparta Gülyağı, Konya Ereğlisi Dokuma, İzmit Kâğıt Fabrikalarının temeli atıldı. Turhal Şeker Fabrikası ile Bakırköy Bez Fabrikası açıldı. Bu tesisler, sadece üretim kurumu değillerdi. Aynı zamanda uluslaşma, toplumsallaşma, uygarlaşma, aydınlanma ocaklarıydı. Tiyatro, müzik, folklor kolu, koro vardı bünyelerinde. Ağaçlandırma çalışmaları yaparlardı. Bataklıkları kurutur, yeşil alana çevirirlerdi. Bünyelerinde kütüphane kurar, okullar, yurtlar, sağlık ocakları açarlardı. Spor takımlarına, o günlerin deyimleriyle "**idman yurtlarına**" öncülük ederlerdi. Geceler, balolar, kermesler düzenlerlerdi.

Atatürk, devlet işletmelerini Anadolu içinde yaygın olarak kurmuştu. Çünkü sanayileşme sırasında nüfusun büyük şehirlerle yığılacağını, bunun da içinden çıkılması güç top-

lumsal maliyetler yaratacağını görmüştü. Basma fabrikası Aydın'ın Nazilli ilçesinde; şeker fabrikalarının üçü Alpullu, Turhal, Uşak gibi üç ilçede açılmıştı. Malatya, Sivas, Kayseri'de çeşitli sanayi tesisleri kurulmuştu. Ağır sanayi merkezi olarak iki yer seçilmişti: Kırıkkale ve Karabük.

Diğer sebeplerinin yanında, bu tesislerin yurt sathına yayılmasının nedenleri arasında şunlar da vardı:

1) Başta deprem olmak üzere doğal afetler, kazalar olması durumunda sanayi tesislerinin büyük bölümünün aynı anda yıkıma uğraması engellenmişti. Bunun ne kadar doğru bir planlama ve tercih olduğunu Türkiye, 17 Ağustos 1999 depreminded acı tecrübelerle yaşadı. Çünkü sanayi tesislerinin büyük bölümü Sakarya, Kocaeli, İstanbul, Bursa, Trakya bölgesine yığılmış, deprem de sanayiyi, ekonomiyi ağır biçimde tahrip etmişti.

2) Ulusal güvenlik ve savunmanın pekiştirilmesi adına böyle büyük tesisleri sınırlardan ziyade yurdun daha iç bölgelerine yayarak, olası bir savaşta bunların ilk aşamada kolayca hedef olmaları önlenmişti.

3) Erken Cumhuriyet döneminde sanayi tesislerini yurt sathına yayan politika sayesinde, büyük kentlerde rant peşinde koşanların önü kesilmişti. Sivas, Eskişehir, Malatya, Adana, Kayseri gibi kentlerde o günün olanakları içinde konforu esirgemeyen bir yöntemle kurulan tesisler sayesinde işçiler, memurlar ve tüm halk sosyalleşmiş, çağdaş yaşam örnekleriyle tanışmıştı.

Atatürk ve yol arkadaşları şunu biliyorlardı: Devletçilik denince, planlama kaçınılmazdır. Devletçilik yoksa laiklik de, devrimcilik de, bağımsızlık da yoktur. Cumhuriyet demek, aynı zamanda kamuculuk ve planlama demektir...

Marshall Yardımı 29, 145
 Marx 164, 181, 240
 Medeni Kanun 144, 188
 Mehmet Şimşek 31
 Merkez Bankası 54, 63, 75, 90,
 124, 162, 163, 174
 Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti
 124
 Milli Piyango 123
 Milli Reasürans 132
 Misak-ı Milli 188
 MKE 14
 Murat Karayalçın 29
 Mussadık 248
 Mustafa Benli 68
 Mustafa Kaymakçı 8
 Mustafa Kemal 7, 14, 15, 21, 58,
 73, 74, 79, 115, 120, 121,
 122, 123, 126, 137, 141, 188,
 189, 202, 203, 205, 206,
 211, 212, 213, 214, 215, 216,
 217, 218, 219, 220, 223, 226,
 231, 232, 233, 234, 235, 236
 Mustafa Kemal Atatürk 73, 79,
 115, 120, 188, 189, 202, 203
 Mümtaz Zeytinoğlu 191

N

NATO 242
 Nazım Güvenç 8, 14, 57
 Nazım Taygun 69
 Nazif Ekzen 8
 Nazilli Basma Fabrikası 20, 71
 Nazmi Kal 8, 67, 68

Nehru 249
 NEP 246, 247
 Nobel 161, 162, 171, 176, 186
 Nuri Demirağ 14

O

Odalar Birliği 132
 Oğuz Oyan 8, 93
 Oktar Türel 253
 Onuncu Yıl Marşı 9
 OPEC 260
 Osmanlı 12, 13, 14, 15, 17, 21, 23,
 35, 36, 37, 39, 64, 74, 120,
 121, 122, 123, 125, 126, 127,
 128, 138, 142, 144, 188,
 189, 192, 201, 208, 215,
 218, 219, 220, 222, 230, 233
 Osmanlı Arazi Kanunnamesi
 144
 Osmanlı İmparatorluğu 17, 23,
 35, 74, 120, 188, 189, 192,
 201, 218, 219, 222
 Özal 29, 86, 87, 148, 260
 Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
 31

P

Paşabahçe Cam Fabrikası 10,
 130
 Patrice Lumumba 248
 Paul Krugman 168, 176
 Petkim 89
 Petrol Ofisi 89

Porsuk Barajı 133

R

Robert Aliber 166, 180

Robert Lucas 163

Robert Shiller 170, 176

Robert Solow 186

Ronald Reagan 184

Rusya 10, 18, 71, 201, 241, 246,
247, 248, 249, 260, 262

S

Saddam 259

Sanayi Kongresi 75, 231

Sanayi ve Maden Bankası 17,
126, 127

Sanayiye Teşvik Kanunu 17

SEK 96, 105, 150

SEKA 8, 31

Serdar Şahinkaya 8, 14, 209,
217, 221, 233, 237

Sivas Çimento Fabrikası 132

Soğuk Savaş 132, 239, 241

Sovyetler Birliği 129, 190, 208,
233

SSCB 21, 22, 23, 24, 183, 241, 242,
245, 261, 262

Suay Karaman 8

Süleyman Demirel 88

Sümerbank 6, 9, 19, 20, 75, 78,
88, 89, 116, 126, 127, 128,
134, 137, 138, 139, 235

Sümer Çocuk Kütüphanesi 71

Sümerspor 71

Şafak Altun 58, 59

şeker fabrikaları 19, 69, 75

Şeker Fabrikaları Kanunu 126

Şerafettin Mağmumi 123

Sivas Kongresi 212, 234

T

Tansu Çiller 29, 88

Tarım Satış Kooperatifleri 81,
154

Tariş 155

Tarişbank 155

Taskobirlik 155

Tayland 168, 169

Tayvan 193, 245

Tayyare Cemiyeti 123

Tayyare Piyangosu 123

Tayyip Erdoğan 88

TBMM 21, 74, 87, 122, 157, 203,
210, 235

TCDD 89

TCMB 38, 43, 46

tekelleşim 30, 143, 213, 226

Telekom 90

Tito 249

Toprak Mahsulleri Ofisi 22, 98,
143

Trotski 246, 247

Truman Doktrini 29

Tuncay Özilhan 82

Turhal Şeker Fabrikası 10

TÜGSAŞ 96, 153

TÜİK 38, 48, 49

- Türkiye 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14,
 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23,
 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37,
 38, 42, 43, 44, 45, 46, 49,
 50, 51, 52, 53, 54, 55, 59,
 66, 73, 74, 75, 76, 77, 79,
 81, 82, 84, 85, 86, 87, 89,
 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96,
 97, 98, 99, 100, 101, 102,
 103, 104, 105, 106, 107,
 108, 109, 110, 111, 112, 113,
 114, 116, 117, 118, 119, 120,
 122, 123, 124, 126, 127, 128,
 129, 130, 132, 133, 134, 135,
 137, 138, 139, 141, 142, 143,
 144, 147, 148, 149, 150,
 151, 152, 154, 156, 157, 158,
 188, 189, 190, 191, 192,
 193, 194, 195, 196, 197,
 198, 199, 200, 201, 202,
 206, 207, 209, 210, 211,
 212, 213, 214, 215, 217, 218,
 220, 221, 222, 223, 224,
 225, 226, 227, 230, 231, 232,
 233, 234, 235, 237, 239,
 241, 247, 253, 254, 259,
 260
- Türkiye Cumhuriyeti 12, 15, 18,
 20, 35, 36, 73, 75, 76, 89,
 119, 120, 122, 127, 141, 188,
 189, 200, 201, 207, 212,
 215, 218, 220
- Türkiye İktisat Kongresi 15, 74,
 206, 207, 212, 227, 231, 233,
 235
- Türkiye İş Bankası 14, 17, 75,
 230, 237
- Türkiye Sanayi Ofisi 127
- Türkiye Ziraat Donatım Kurumu
 97
- Türk Parasının Kıymetini Koru-
 ma Kanunu 124
- Türk Parasının Kıymetini Koru-
 ma Mevzuatı 36
- TÜSİAD 82, 115
- Tütün Rejisi 143
- U**
- UNESCO 73
- V**
- Vecihi Hürkuş 14
- Venezüella 67, 260
- Vietnam 242, 246, 248, 258
- Y**
- Yakup Kepenek 8, 14
- Yapı Kredi Bankası 133
- YEMSAN 96
- Yerli Mallar Pazarı 126, 127
- Yugoslavya 249, 262
- Z**
- Ziraat Bankası 12, 22, 81, 92, 93,
 97, 98, 105, 121, 159
- Ziraat Kongresi 75